

بحث در زبان عربی درباره‌ی لفظ است.

لفظ در زبان عربی به دو دسته تقسیم می‌گردد: مستعمل - مهمل

لفظ مهمل: لفظی است که معنای خاصی نداشته باشد، مانند صدای پرندگان و...

لفظ مستعمل یا «کلمه» آن است که دارای معنا و مفهوم باشد. مانند اللکر، کُتِبَ

نَلی

کلمه یا «لفظ مستعمل» به ۳ دسته تقسیم می‌گردد:

اسم - فعل - حرف

فعل: کلمه‌ای که بر انجام کاری و یا وقوع حالتی در زمان خاصی دلالت دارد.

فعل	زمان
کُتِبَ	ماضی گذشته
يُكْتُبُ	مضارع «می‌رود»
سُيِّدَ	آینده نزدیک
سوف يَكْتُبُ	آینده دورتر
اَلْكَتَبُ	امر غائب
اَلْكَتُبْ	امر حاضر
كَانَ يَكْتُبُ	ماضی استمراری
قَدْ كَتَبَ	ماضی نقلی
كَانَ قَدْ كَتَبَ	ماضی بعید
لَا يَذْهَبُ	مضارع منفی
لَا يَذْهَبُ	نهی
مَا كَتَبَ - لَا كَتَبَ	ماضی منفی
لَمْ يَذْهَبْ	جحد
لَمَا يَذْهَبْ	جحد

طریقه به دست آوردن وزن و ریشه فعل

۱- کلمه را زیر یک فعل بنویسیم.

فَـلَـ
كَـتَبَـ

۲- حرکات فعل موردنظر را به کلمه فعل انتقال دهیم.

۳- هریک از حروف فعل نام مخصوص خود را دارد به طور مثال:

ف	ع	ل
فَاءُ الْفَعْلِ	عَيْنُ الْفَعْلِ	لَامُ الْفَعْلِ

۴- ریشه هر کلمه در واقع مفرد مذکر غائب در ماضی می‌باشد.

خصوصیات فعل

زمان فعل: ماضی (گذشته)، مضارع (حال)، آینده

فاعل فعل: غائب هو: او (مذکر) هی: او (مؤنث)

مخاطب انت تو (مذکر) انت تو (مؤنث)

متکلم وحده: انا: من مع الغیر: نحن: ما

جنس فعل: مذکر - مؤنث

عدد فعل: مفرد (دلالت بر یک نفر) - مثنی (برای ۲ نفر) - جمع (بر بیش از ۲ نفر)

فعل ماضی: فعلی است که بر انجام کاری و یا وقوع حالتی در زمان گذشته

دلالت دارد.

ریشه فعل «ذ - ه - ب»

صرف فعل ماضی

غائب	مفرد	مثنی	جمع
مذکر	ذَهَبَ	ذَهَبَا	ذَهَبُوا
مؤنث	ذَهَبَتْ	ذَهَبْتَا	ذَهَبْنَ

مخاطب	مفرد	مثنی	جمع
مذکر	ذَهَبْتَ	ذَهَبْتُمَا	ذَهَبْتُمْ
مؤنث	ذَهَبْتِ	ذَهَبْتُمَا	ذَهَبْتُنَّ

متکلم	وحده	مع الغیر
	ذَهَبْتُ	ذَهَبْنَا

* فاعل کلمه‌ای است و بر شخصی که کاری را انجام می‌دهد دلالت دارد. فاعل در

فعل ماضی به صورت ضمیر متصل مرفوع می‌آید. مانند واو در ذهبوا،

نون در ذهبن

* مهمترین فعل مفرد مذکر غائب در ماضی است چون ریشه فعل‌های دیگر

می‌باشد.

* مهمترین حرکت، حرکت حرف آخر است.

حرکت‌ها «اعراب» اصلی

کلمه‌ای که دارای حرکت — می‌باشد؛ منصوب، مفتوح

کلمه‌ای که دارای حرکت — می‌باشد؛ مجرور، مکسور

کلمه‌ای که دارای حرکت — می‌باشد؛ مضموم، مرفوع

کلمه‌ای که دارای حرکت — می‌باشد؛ مجزوم، سکون

* در صیغه ۴-۱ فاعل ضمیر مستتر (هو - هی) می‌باشد

مضارع: فعلی است که بر انجام کاری و یا وقوع حالتی در زمان حال و یا آینده

دلالت دارد.

حروف اتین: حروفی است شامل «ا - ت - ی - ن» که در اول فعل ماضی قرار

می‌گیرد و آن را تبدیل به مضارع می‌نماید.

يُكْتُبُ / كَتَبَ / كُتِبَ

* حرکت حرف آخر فعل مضارع مرفوع است، یعنی یا ضمه و یا نون عوض رفع

می‌باشد.

صرف فعل مضارع

غائب	مفرد	مثنی	جمع
مذکر	يَكْتُبُ	يَكْتُبَانِ	يَكْتُبُونَ
مؤنث	تَكْتُبُ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبْنَ

مخاطب	مفرد	مثنی	جمع
مذکر	تَكْتُبُ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبُونَ
مؤنث	تَكْتُبِينَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبْنَ

متکلم	وحده	مع الغیر
	كُتِبْتُ	كُتِبْنَا

نون عوض رفع: اگر به فعل‌های مضارع توجه کنید صیغه ۲ و ۶ دارای نون

می‌باشد که این نون در واقع نون ضمیر می‌باشد و در باقی صیغه‌ها این (نون)

اوزان ثلاثی مزید:

ردیف	ماضی	مضارع	مصدر	مثال
۱	فَعَلَ	فَعِّلُ	فَعْلَالٌ	(ح س ن)
۲	فَعَّلَ	فَعَّلِ	فَعْلَلٌ	(ک ذ ب)
۳	فَاعَلَ	فَاعِلُ	فَاعَلٌ	(ع م ل)
۴	فَاعَّلَ	فَاعَّلِ	فَاعْلَلٌ	(ع ر ف)
۵	فَعَّلَ	فَعَّلِ	فَعْلَالٌ	(ک س ب)
۶	فَعَّلَ	فَعَّلِ	فَعْلَالٌ	(ق ل ب)
۷	فَعَّلَ	فَعَّلِ	فَعْلَالٌ	(خ ر ج)
۸	فَعَّلَ	فَعَّلِ	فَعْلَلٌ	(ف ر ق)

* مصدر قابل صرف کردن نیست.

* شما باید بتوانید هر فعل را با توجه به ماضی و مضارع بودن صرف نمایید.

۱- مصدر باب افعال همان افعال است.

۲- فعل امر باب افعال بر وزن فَعِّلُ است. یعنی همیشه همزه مفتوح دارد و فعل امر فقط در باب افعال دارای حرکت فتحه است. فَعِّلُ ← فَعِّلْ ← فَعِّلْ

۴- از باب افعال برای متعدی کردن فعل لازم استفاده می شود:

ذهب (رفت) ← ذهب (برد) جَلَنَ (نشست) ← جَلَنَ (نشاند)

۵- فعل هایی که در باب افعال قرار دارند، ثلاثی مزید هستند و فقط یک حرف زاید دارند.

۶- حرف زاید در باب افعال، همان حرف همزه است که در اولین صیغه ی ماضی آن قرار دارد.

۱- مصدر باب تفعیل، همان تفعیل است و وزن دومی فَعِّلَ می باشد.

مثل: تبصرة، تجرية

۲- فعل امر باب تفعیل بر وزن فَعِّلُ است.

۳- از باب تفعیل برای متعدی کردن یک فعل لازم استفاده می شود.

فَعِّلَ (نازل شد) ← فَعِّلَ (نازل کرد)

۴- فعل هایی که در باب تفعیل هستند، ثلاثی مزید می باشند و فقط یک حرف زائد دارند. که حرف زاید، همان تکرار دومین حرف اصلی است که از اولین صیغه ی ماضی آن فهمیده می شود.

باب مفاعله:

۱- فعل امر از باب مفاعلة بر وزن، فاعِلُ است و این فعل برای مشارکت به کار می رود.

۲- فعل امر باب مفاعلة را با وزن فاعل مشتق اشتباه نگیرید.

۳- باب مفاعلة یک مصدر دیگر بر وزن «فعل» دارد.

۴- حرف زاید فعل های باب فَعَّلَ «همزه»، باب تفعیل «تکرار عین»، باب مفاعلة «الف» است.

باب تَقْلُّ و تَفَاعُل

۱- فعل های امر باب تَقْلُّ و تَفَاعُل به همزه ی امر نیازی ندارند.

۲- باب تَقْلُّ و تَفَاعُل هر دو دارای دو حرف زاید هستند، پس ثلاثی مزید می باشند.

۳- فعل های ماضی صیغه های ۲ و ۳ و ۶ باب های تَقْلُّ و تَفَاعُل با فعل های امر همین صیغه شباهت ظاهری دارند ولی معنای آن ها متفاوت است.

عوض و یا جایگزین مرفوع می باشد یعنی به جای استفاده از «فعل» در آخر کلمه از (ن) استفاده می نمایم.

امر: فعلی است که دستور بر انجام کاری و یا وقوع حالتی در زمان مشخص می دهد.

فعل امر به دو شیوه ساخته می شود:

شیوه اول: ابتدا یک (ل) به اول فعل مضارع (غائب و متکلم) اضافه می نمایم و حرکت حرف آخر فعل را مجزوم می نمایم. یعنی در صورتی که حرکت حرف آخر «فعل» باشد تبدیل به «و» و در صورتی که «ن» عوض رفع باشد، «ن» حذف می گردد.

يُفْعِلُ ← يَفْعِلُ

يَذْهَبُ ← يَذْهَبُ

يَفْعِلُ ← يَفْعِلُ (نون صیغه ۶ چون جایگزین رفع نیست حذف نمی گردد)

شیوه دوم: ابتدا حروف اتین را از اول فعل مضارع مخاطب حذف می نمایم و حرکت حرف آخر را به روش بالا مجزوم می نمایم. در صورتی که پس از حذف حرف اتین حرکت حرف بعدی ساکن باشد چون ابتدا به ساکن خوانده نمی شود یک همزه می دهیم حرکت حرف همزه بستگی به عین الفعل دارد اگر «فعل» باشد همزه «و» می گیرد ولی اگر عین الفعل ضمه باشد همزه «و» می گیرد.

يُفْعِلُ ← يَفْعِلُ ← يَفْعِلُ ← يَفْعِلُ

يَفْعِلُ ← يَفْعِلُ ← يَفْعِلُ (صیغه ی ۱۲)

* چون نون صیغه ۱۲ جایگزین رفع نیست حذف نمی شود.

ماضی استمراری: برای ساختن این فعل به اول فعل مضارع (کان) اضافه می کنیم:

يُفْعِلُ ← كان يَذْهَبُ ← می رفت

ماضی بعید: برای ساختن این فعل به اول فعل ماضی (كان قد) اضافه می کنیم:

كان قد يَفْعِلُ ← رفته بود

ماضی نقلی: برای ساختن این فعل به اول فعل ماضی قد اضافه می کنیم.

كان قد يَفْعِلُ ← رفته است

مضارع مرفوع: فعل مضارع در حالت عادی مرفوع است یعنی حرکت حرف آخرش یا ضمه است و یا نون عوض رفع. فَعِّلُ / فَعِّلُ / فَعِّلُ جزء صیغه ۱۲ و ۶ که قبلاً توضیحات لازم در مورد آن داده شده است.

ثلاثی مجرد و مزید (۸ باب)

* فعل ها براساس تعداد حروف اصلی در مفرد مذکر غائب به دو دسته تقسیم می گردند. (ثلاثی، رباعی)

* همانطور که قبلاً گفته شد مهمترین فعل مفرد مذکر غائب در ماضی است.

* فعلی که در مفرد مذکر غائب در ماضی ۳ حرف اصلی داشته باشد ثلاثی نامیده می شود.

* فعلی که در بعضی از باب ها براساس اوزان خاص در مفرد مذکر غائب بیشتر از سه حرف داشته باشد، ثلاثی مزید نامیده می شود.

ثلاثی مجرد	سه حرف اصلی	ثلاثی مزید
در همه اوزان	در مفرد مذکر غائب	در بعضی از اوزان
سه حرف اصلی	بیش از سه حرف اصلی	

(ج) فعل معتل ناقص:

فعلی است که سومین حرف از حروف اصلی اش حرف عله باشد. مانند: دعو، رجو، رجا، رمی و...

(د) فعل معتل لفیف:

فعلی است که دارای ۲ حرف عله باشد؛ این افعال به دو دسته تقسیم می گردند.
لفیف مفروق لفیف مقرون

لفیف مفروق:

آن است که دو حرف عله با فاصله یک حرف با یکدیگر قرار گیرند مانند: وفی

لفیف مقرون:

آن است که دو حرف عله با فاصله یک حرف در کنار یکدیگر باشند. مانند: طوی

فعل صحیح:

فعلی است که هیچ یک از حروف اصلی اش حروف عله نباشد، این افعال به ۳ دسته تقسیم می گردند.

(الف) فعل صحیح مهموز:

فعل صحیح مهموز آن است که یکی از حروف اصلی اش حرف همزه باشد و این افعال به ۳ دسته تقسیم می گردند:

۱- مهموز الفاء	۲- مهموز العین	۳- مهموز اللام
أمر	سأل	قرأ

* یادستان باشد همزه باید از حروف اصلی باشد، به طور مثال کلماتی مانند «أكرم» مهموز نیستند چون «همزه» از حرف اصلی نیست.

(ب) مضاعف:

فعل صحیحی است که یک یا دو حرف اصلی اش دو بار تکرار شده باشند مانند: مدد - فرّز - زلزال و ...

* کلماتی مانند فکر مضاعف نیستند زیرا در حروف اصلی آنها «ف-ک-ر» حروف همجنس وجود ندارد.

(ج) سالم: آن است که نه حرفی از آن دو بار تکرار شده باشد و نه یکی از حروف اصلی آن همزه باشد. مانند:

كَبَّ، سَجَّ، حَوَّبَ

اعلال:

درمان فعل معتل برای تلفظ راحت تر است چون اصولاً حروف عله در تلفظ مشکل دارند؛

اعلال به ۳ دسته تقسیم می گردد:

اعلال به قلب:

هرگاه حرف عله دارای حرکت باشد و حرکت حرف ماقبل — باشد حرف عله را تبدیل به الف می نماییم.

* از میان حروف عله بر روی حرف (ی) ۵۰٪ اعلال و بر روی حرف الف ۱۰۰٪ اعلال صورت گرفته است.

مانند:

قَلَّ ← قَلَّلَ جَّ ← جَلَجَجَ رَوَّ ← رَوَّجَ

حروف عله ای که اعلال به قلب بر آن صورت می گیرد دارای حرکت ساکن است.

اعلال به اسکان (اعلال به سکون)

هرگاه حرف عله متحرک باشد «دارای حرکت —» باشد و حرکت حرف ماقبل — باشد جای حرکت حرف عله و حرکت حرف ماقبل تغییر می کند، مثال:

يَبُو ← يَبُوءُ

* حرف عله همیشه دارای حرکت ساکن است. «حرف عله نمی تواند دارای حرکت — باشد»

اعلال به حذف:

هرگاه حرف عله دارای حرکت ساکن و حرکت حرف ماقبل و یا مابعد ساکن باشد، حرف عله حذف می شود: (التقاء ساکنین)

اعلال به قلب اعلال به حذف

مانند: قَلَّ ← قَلَّلَ قَلَّ ← قَلَّلَ قَلَّ ← قَلَّلَ قَلَّ ← قَلَّلَ

فعل معتل اجوف واوی

* در اعلال به حذف پس از حذف حرف عله حرکت حرف ماقبل یعنی (ق) تغییر می کند.

* حرکت حرف ماقبل عله به دو عامل بستگی دارد: ۱- حرف حذف شده؛ این را همیشه به خاطر داشته باشید:

ضمه با «واو» رفیقه

فتحه با «الف» رفیقه

کسره با «ی» رفیقه

۲- همیشه نگاه به عین الفعل مضارع می نماییم.

مضارع

قول ← قُلِّي پس حرف «ق» می گیرد.

چند نکته:

* در فعل مثال یایی، هرگز حرف عله حذف نمی شود. مانند: یقن، یسر، یفظ، یس

* در فعل مضارع واوی معلوم حرف عله حذف می گردد.

يَصِفُ ← يَصِفُّ / يَصِفُّ ← يَصِفُّ

يُوتُّ ← يُوْتُ / يُوْتُ ← يُوْتُ

* فعل های «فَعَّ - فَعَّ - فَعَّ» امر مثال واوی از ریشه «وضع - وقع - وسع - ودع» هستند که مضارع آنها بر وزن «يُفَعُّ» می باشد.

* در ماضی اجوف، در ۵ صیغه اول اعلال به قلب و از صیغه ۶ به بعد اعلال به حذف صورت می پذیرد.

* در مضارع اجوف فقط در ۲ صیغه جمع مؤنث غائب و مخاطب، حرف عله حذف می شود. مانند: قُلِّي - قُلِّي

* در امر مخاطب در فعل اجوف فقط در صیغه های مفرد مذکر مخاطب و جمع مؤنث مخاطب حرف عله حذف می شود. مانند: قُلِّي - قُلِّي

* در ماضی ناقص، اگر حرکت عین الفعل فتحه نباشد یعنی اولین صیغه ماضی به الف ختم نشود «يَكُنِي» فقط در صیغه سوم جمع مذکر غائب و اگر عین الفعل مفتوح باشد «يَكُونُ» در صیغه های سوم و چهارم و پنجم حرف عله حذف می شود.

يَكُنِي ← يَكُونُ يَكُنِي ← يَكُونُ

يَكُنِي ← يَكُونُ يَكُنِي ← يَكُونُ

* در مضارع ناقص در صیغه های ۳ و ۹ و ۱۰ جمع مذکر غائب و مفرد مؤنث مخاطب حرف عله حذف می شود.

بنابراین در مضارع ناقص یایی، مفرد مؤنث مخاطب پس از حذف حرف عله به مؤنث مخاطب «بدون اعلال» ما به لحاظ شکل ظاهری شبیه می شود، و در مضارع

مانند: إهداء، قضاء، قضاء، إهداء

ناقص در باب‌های تفعیل و مفاعله

هرگاه فعل ناقص به باب‌های تفعیل و مفاعله برود حرف عله در اولین صیغه:

* ماضی: قلب به الف می‌گردد. مانند: (غ ذ و) غی

مضارع: قلب به ی می‌گردد. مانند: یعی

امر: حذف می‌شود مانند: ع

مصدر فعل ناقص از باب تفعیل، هم وزن «کسیه» مصدر فعل ناقص از باب

مفاعله، هم وزن «للاقة» می‌باشد مانند: مداراة، محاکاة، مداواة

ناقص در باب‌های تفاعل، تلی

هرگاه فعل ناقص به دو باب تفاعل و تلی برود، حرف عله در اولین صیغه‌ی

ماضی، قلب به الف می‌گردد مانند: «ل ق ی» تلاقی

* در مصدر این دو باب ضمه‌ی ماقبل آخر بدل به کسره می‌گردد.

تلاقی ← تلاقی ماضی ← تلی

مضارع: قلب به الف می‌گردد مانند: يتلاقى

امر حذف می‌گردد: تلاق

* در مصدر دو باب تفاعل و تلی از فعل ناقص به یاء ماقبل مکسور «منقوص»

ختم می‌شود؛ مانند «ع ل و» مانند: تعالی

«عدو» مانند: تعی

اسم: کلمه‌ای است که برای نامیدن افراد و اشیاء مختلف اعم از جاندار و

غیرجاندار به کار می‌رود.

اسم دارای نشانه‌های زیر است:

۱- «ال» تعریف: الكتاب

۲- تنوین: تین محمداً محمد.

۳- مضاف واقع شدن: مفتاح الفقر

۴- تاء آخر: فاطمة

۵- منادا بودن: یا محمد

۶- داشتن حرف جر: فی کتاب

* اسم در حالت عادی فقط یکی از ۶ نشانه بالا را می‌پذیرد.

معرفه یا نکره:

- معرفه اسمی است که برای همه شناخته شده است.

- نکره اسمی است که شناخته نشده نباشد.

* تنوین نشانه نکره بودن است، اما اگر با اسم انسان بیاید دیگر نشانه نکره بودن

نیست. طفلاً ← نکره محمداً ← معرفه

(یعنی اسم انسان حتی اگر تنوین بگیرد باز هم معرفه است)

انواع معرفه‌ها:

۱- ال، ۲- علم، ۳- موصول، ۴- اشاره، ۵- ضمیر، ۶- اضافه

۱- هرگاه به اول اسم نکره‌ای «ال» اضافه کنیم معرفه می‌گردد.

الرجل ← الرجل

نکره معرفه

۲- تسمی اسمی است که بسیار شناخته شده است.

مانند: سعید، حسن، الله، اسم شهرها و کشورها، کنیه «لقب» مانند سیدالشهدا،

زین‌العابدین و اسم‌هایی که از ترکیب (اب و ام) ساخته مانند ابوجهل، ابولهب،

ام ابیها و ...

ناقص واوی ما جمع‌های مذکر پس از حذف حرف عله به جمع‌های مؤنث «بدون

اعلال» شبیه می‌شوند.

* در فعل ناقص، اگر ضمه روی حرف عله قرار گیرد، ضمه حذف می‌شود

(اعلال به اسکان)

یعی ← یعی

یعی ← یعی

* در امر مخاطب در فعل ناقص در اولین صیغه مفرد مذکر مخاطب به دلیل قرار

گرفتن سکون روی حرف عله و حرف عله حذف می‌شود و در اولین صیغه پس

از حذف حرف عله، در آخر فعل حرکت مناسب با حرف عله حذف شده قرار

می‌گیرد.

تعی ← تعی

* اگر حروف جازمه «لم - لما - لای نهی - لام امر» بر سر فعل اجوف یا ناقص

بیاید در صیغه‌های چهارگانه «يُعْل - يُعْل - يُعْل - يُعْل» اعلال به حذف

صورت می‌پذیرد. در این شرایط فعل ناقص مجزوم به حذف حرف عله و فعل

اجوف مجزوم به سکون می‌بایند.

لم + یرمی ← لم یرم لم + یقول ← لم یقی

* در فعل‌های معتل در ثلاثی مجرد امر مثال و اجوف همزه امر ندارد.

یُعْل ← یُعْل - غ

یُعْل ← یُعْل - یُعْل

ولی امر ناقص همزه امر دارد: إرم «امر ترمی»

* در ساخت اسم مفعول از فعل اجوف حرف «واو» در مفعول حذف می‌شود.

قول ← مقول ← قول

بیع ← مبیوع ← مبیع

* فعل «ق»، «ف» امر لفیف مفروق از «وقی»، «وفی» هستند.

* در ساخت اسم مفعول در معتل ناقص «یایی» حرف واو در مفعول حذف

می‌شود و به جای آن «ی» مشدد در آخر می‌آید.

هقی ← مهدوی ← مهدی

هرگاه حرف علی فعلی «الف یای» باشد بدانید اعلال به قلب بر روی آن

صورت گرفته است «الف ۱۰۰٪» و «ی ۵۰٪» قال

هرگاه حرف عله دارای حرکت ساکن بود بدانید حتماً بر روی آن اعلال صورت

گرفته و اعلال آن اسکان «سکون است» یعی ← یعی

هرگاه فعل معتلی حرف عله نداشت بدانید اعلال حذف بر روی آن صورت

گرفته است.

قول ← یُعْل ← یُعْل

فعل المعتل ناقص مزید

باب‌های افعال، افتعال، انفعال، استفعال.

هرگاه فعل ناقص به باب‌های افعال، افتعال، انفعال، استفعال برود حرف عله در

اولین صیغه‌ی:

* ماضی: قلب به الف می‌گردد، مانند «م ض ی» تفی

مضارع: قلب به ی می‌گردد؟ مانند «م ض ی» یفی

امر: حذف می‌گردد مانند: «م ض ی» فی

* مصدر باب‌های افعال، افتعال، انفعال و استفعال از فعل ناقص همیشه مختم به

الف ممدود «الف و همزه» است.

ضمایر متصل منصوب:

غائب	مفرد	مثنی	جمع
مذکر	هـ	یهما	هم
مؤنث	ها	یهما	هن

مخاطب	مفرد	مثنی	جمع
مذکر	ک	کها	کم
مؤنث	ک	کها	کن

* زمانی که به فعل بچسبند مفعول به و منصوب اند. مانند: صدیقنا

* زمانی که به اسم و حرف بچسبند مضاف الیه و مجرورند. مانند: الیک دیکم

متکلم	وحده	مع الغیر
	ی	نا

ضمایر منفصل

۱- ضمایر منفصل مرفوع ۲- منفصل منصوب

غائب	مفرد	مثنی	جمع
مذکر	هو	هما	هم
مؤنث	هی	هما	هن

مخاطب	مفرد	مثنی	جمع
مذکر	انت	انتما	انتم
مؤنث	انت	انتما	انتن

متکلم	وحده	مع الغیر
	انا	نحن

۲- ضمایر منفصل منصوب

غائب	مفرد	مثنی	جمع
مذکر	الیه	الیهما	الیهم
مؤنث	الیها	الیهما	الیهن

* این ضمایر نقش مفعولی دارند.

مخاطب	مفرد	مثنی	جمع
مذکر	الیک	الیکها	الیکم
مؤنث	الیک	الیکها	الیکن

متکلم	وحده	مع الغیر
	الئی	الینا

۶- هرگاه یک اسم نکره به واسطه اضافه شدن به یک اسم معرفه (معرفه) گردد می گوئیم معرفه به اضافه به آن اسم معرفه می باشد.

یک مثال: شما «علی دائی» را قبل از ورود به تیم ملی نمی شناختید؛ پس علی دایی یک اسم نکره بود.

و تیم ملی در واقع یک معرفه است حال بعد از ورود علی دائی به این تیم به واسطه آن شما ایشان را شناختید اسم ها نیز اینچنین هستند.

چند مثال:

کتاب ← کتاب الرجل

نکره معرفه به اضافه به اسم ال دار

موصول: کلمه ای است که برای اتصال دو قسمت کلمه بکار می رود «مانند

حرف ربط» فارسی، موصول به دو دسته تقسیم می گردد. «موصول نیز از معارف است»

عام «مشترک»

موصول خاص

موصول عام شامل:

ما: «چیزی که» موصول خاص:

ردیف	مفرد	مثنی	جمع
مذکر	آلی	آلذین ، آلذان	آلذین
مؤنث	آلی	آلذان ، آلذین	آلذین
	که کسی	آن دو نفر که	کسانی که

اسم اشاره: اسمی است که برای اشاره به دور و نزدیک به کار می رود، این اسم ها جزء معارف می باشند و به دو دسته تقسیم می گردند.

نزدیک

اشاره به نزدیک	مفرد	مثنی	جمع
مذکر	هذا	هذان ، هذین	هولاء
مؤنث	هذه	هاتان ، هاتین	هولاء

دور

اشاره به دور	مفرد	مثنی	جمع
مذکر	ذلک	ذانک - ذینک	اولئک
مؤنث	تلک	تانک ، تینک	اولئک

اسم اشاره مکانی:

هنا «اینجا» هاک «آنجا» هنالک «آنجا» هم «آنجا»

ضمیر: کلمه ای است که به جای اسم می نشیند و نقش آن را می پذیرد و از تکرار آن جلوگیری می نماید، «ضمایر نیز از معارف هستند»

ضمیر به دو دسته متصل و منفصل تقسیم می گردد:

متصل مرفوع ، متصل منصوب و مجرور
منفصل مرفوع، منفصل منصوب و مجرور

ضمایر متصل مرفوع

غائب	مفرد	مثنی	جمع
مذکر	-	ا	واو
مؤنث	-	تا	ن

ضمائر متصل مرفوع به فعل می چسبند و نقش فاعلی دارند.

مخاطب	مفرد	مثنی	جمع
مذکر	ت	تھا	تم
مؤنث	ت	تھا	تن

متکلم	وحده	مع الغیر
	ت	نا

کتاب ← کتاب الذی قراته

نکره معرفه به اضافه به اسم موصول

کتاب ← کتاب هذا الرجل

نکره معرفه به اضافه به اسم اشاره

کتاب ← کتاب الله

نکره معرفه به اضافه به علم

کتاب ← کتابک

معرفه به اضافه به ضمیر

معرب و مبنی «در اسم»

قبلاً در فعل‌ها در مورد معرب و مبنی صحبت کردیم، حال این مبحث را در اسم‌ها بررسی می‌کنیم.

اسم‌های مبنی عبارتند از:

اشاره - موصول - ضمایر - شرط - استفهام - ظروف مبنی (مع - اذا - الان - لما) همه حروف عامل و غیر عامل

اسامی شرط: قن - ما - اینها - متی - مهما - کیفها

اسامی استفهام: قن - ما - کیف - متی - ماذا - این - کم - ایان (همه وقت)

اسم‌های موصول در مثنی معرب‌اند نه مثنی: ذلک - ذینک / تانک، تینک

اسم‌های اشاره در مثنی معرب‌اند نه مثنی: هذان - هذین / هاتان، هاتین

کلمه «ائ» تنها اسمی است که با اینکه اسم استفهام است ولی معرب است.

کلمات مبنی، همواره مبنی بر حرکت آخرین حرف خودشان هستند که باید ذکر شود.

۱- مبنی بر فتح: هی- انت- ذلک- تلک

۲- مبنی بر ضم: هم- من

۳- مبنی بر کسر: ب- ت- ک- انت

۴- مبنی بر سکون: لکن- انتنم- لی

منصرف و غیر منصرف «ممنوع من الصرف»

اسم‌هایی که تنوین و کسره نمی‌گیرند غیر منصرف‌اند. این بحث در مورد اسم‌های معرب است نه مبنی.

اسم‌های غیر منصرف: این اسم‌ها به جای تنوین، حرکت می‌گیرند و به جای کسره هم فتحه می‌گیرند.

این اسم‌ها عبارتند از:

اسم تمام خانم‌ها: فاطمه، مریم، کبری و...

اسم‌های مذکر غیرعربی: داریوش، کوروش، سیاوش و...

صفت بر وزن افعّل و فعلی: کبری، صغری، اصغر

اسامی شهرها و کشورها و قبایل: تهران، تبریز، ایران، قریش و...

اسم علم با (ان) زائد مثل: عثمان، سلیمان و یا صفت با (ان) زائد: غضبان، عطشان جمع مکسری که سومین حرف آنها الف است و بعد از آن دو یا سه حرف وجود دارد مثل مکاتیب.

جمع و الجمع نامیده می‌شود و غیر منصرف می‌باشند. (مفاعیل - مفاعیل) * نوح(ع)، شیب(ع)، لوط(ع)، خضر(ع)، محمد(ص)، صالح(ع)، هود(ع) و شعیب(ع) این ۸ نفر منصرفند.

* اسم‌های غیر منصرف علاوه بر نپذیرفتن تنوین حرکت کسره نیز نمی‌گیرند و به جای آن فتحه می‌گیرند مگر در دو مورد زیر که در این صورت حتماً باید کسره بگیرند.

۱- اگر (ال) داشته باشد: فی المساجد

۲- اگر مضاف واقع شوند: فی صف المدارس

صفت و موصوف: (نعت و منعت)

صفت با موصوف خود در ۴ چیز مطابقت دارد.

۱- عدد (مفرد، مثنی، جمع)

۲- نوع (مذکر - مؤنث)

۳- معرفه یا نکره بودن

۴- اعراب (رفع، نصب، جر)

* کلمه (ذو) اگر میان دو نکره باشد، صفت است. جاء رجل ذو علم صفت

* اسم موصولی که قبل از آن اسم (ال) دار بیاید صفت است: جاء الرجل الذی صفت

* اسم‌های منسوب صفت‌اند. رجل مکئی (صفت)

* اسم‌های جامد و مشتق:

جامد: اسمی است که ریشه فعلی نداشته باشد: جعفر، ذهب و...

مشتق: اسم‌هایی که دارای ریشه فعلی باشند مشتق هستند و از وزن‌های مختلف ساخته می‌شوند.

* جامدها نیز به دو دسته تقسیم می‌گردند:

جامد مصدری، جامد غیر مصدری

جامد مصدری که مصادر فعل‌های مجرد و مزیدند:

این اسم‌ها عبارتند از:

مانند: قَوَّ عبادَة - ذهاب - ظهور - زلزال

جامد غیر مصدری آن است که از آن هیچ کلمه‌ی دیگری به دست نمی‌آید مانند:

رجلی: پا - جدار: دیوار

انواع مشتق:

۱- اسم فاعل ۲- اسم مفعول ۳- اسم تفضیل

۴- اسم آلت ۵- اسم مبالغه ۶- صفت مشبیه

۷- اسم زمان ۸- اسم مکان

اسم فاعل: اسمی است و بر شخصی که کاری را انجام می‌دهد دلالت می‌کند و در ثلاثی مجرد بر وزن فاعل ساخته می‌شود مانند:

(ک ت ب) فاعل ← کاتب

(ز ه د) فاعل ← زاهد

و در ثلاثی مزید به روش زیر ساخته می‌شود.

* ابتدا یک (مُ) به اول فعل ماضی مزید اضافه می‌کنیم و یک حرف به آخر مانده را کسره می‌دهیم.

نَمَ ← نَمَّ (بر وزن نَمَّ)

حَقَّ ← حَقَّنَ (بر وزن حَقَّ)

اسم مفعول: اسمی است که بر کسی دلالت می‌کند که کاری بر روی آن انجام

می‌گیرد (اسمی که معنای مفعولی دارد)

* در ثلاثی مجرد بر وزن مفعول ساخته می‌گردد.

سلمت علی المعلمین (مجرور، مفعول به، به اعراب فرعی به جای «ین» می گیرد.

۴- اسم های خمسة: (اب - اخ - فو - ذو - هم)

در حالت رفعی «واو» می گیرد.

* جاء ابوک (فاعل مرفوع به اعراب فرعی) به جای «واو» می گیرد

در حالت نصبی «الف» می گیرد.

رایث اباک (مفعول منصوب به اعراب فرعی) به جای «الف» می گیرد.

سلمت علی اییک (مجرور به اعراب فرعی) به جای «ی» می گیرد.

اگر اسماء خمسة مضاف واقع نشوند اعرابشان اصلی است.

جاء اب (فاعل مرفوع به اعراب اصلی)

فعل های مضارع دارای ضمائر (الف - واو - ی) اعراب فرعی دارند.

یذهبون - تذهبون

مرفوعات

فاعل: اسم مرفوع بعد از فعل معلوم است که نشانه آن (ُ یا ٌ) ، (ان) ، (ون)،

(واو) می باشد.

* ممکن است میان فعل و فاعل جار و مجرور بیاید.

تعیش فی العالم انوائع من الحیوان

تعیش فعل فی: حرف جر العالم: جار و مجرور انوائع فاعل و مرفوع

انواع فاعل:

اسم ظاهر = اسم مرفوع بعد از فعل است.

کفی الله السموات والارض

ضمیر بارز = ضمیر متصل رفعی به فعل است.

ذهبوا ← ذهب: فعل واو: فاعل ضمیر بارز

ضمیر مستتر: در جمله ذکر نمی شود و یک ضمیر متناسب با صیغه فعل است.

المؤمن یجتهد فی امور

مبتدا فعل - فاعل آن ضمیر مستتر (هو)

* اسم مرفوع قبل از فعل فاعل محسوب نمی شود بلکه مبتدا است.

مثل، (المؤمن) در مثال بالا.

ضمائر مستتر (هو - هی - انت - انا و نحن) می باشند که در صیغه های ۱ و ۴ و ۷ و ۱۳ و

و ۱۴ فعل ها می آیند.

۳- اگر فعل ها بعد از اسم یا ضمیری بیاید (در وسط جمله بیاید) از نظر نوع و عدد

با آن اسم یا ضمیر مطابقت می کند.

المؤمنان نجحان

مثنی مذكر مثنی مذكر

المؤمنان نجحان

مثنی مؤنث مثنی مؤنث

* اسم مرفوع قبل از فعل فاعل محسوب نمی شود بلکه مبتدا است.

مثل المؤمن در مثال بالا.

۴- اگر فاعل اسم ظاهر و جمع مکسر غیرعاقل به صورت مفرد مؤنث می آید.

فتحت ازهار الاشجار

فتحت: فعل مفرد مؤنث ازهار: فاعل جمع مکسر

احسنت اخلاق هذه التلمیذة

احسنت: فعل مفرد مؤنث اخلاق: فاعل جمع مکسر خالق

* فعل با فاعل از نظر مذكر و مؤنث بودن مطابقت می کند.

اگر اسم های متقوص ال نداشته باشند در حالت رفعی و جری یاء آنها حذف و

تنوین کسره می گیرند. جاء قاض (فاعل مرفوع تقدیراً)

۴- فعل مضارع مختوم به حرف عله در حالت رفعی اعرابشان تقدیری است.

یؤی / یهی (مضارع تقدیراً مرفوع)

اعراب محلی: کلماتی که با توجه به جایگاه قرار گرفتن در جمله اعرابشان

مشخص می گردد، اعراب محلی می گویند.

* انواع اعراب محلی: ۱- همه اسم ها و فعل های مبنی وقتی نقش می گیرند محلاً

مرفوع، منصوب یا مجرور یا مجزوم می شوند.

* ضمائر اسم اشاره، موصول، استفهام، شرط، ظروف، فعل های ماضی و مضارع

در جمع مؤنث اعراب محلی دارند.

* جاء هذا الرجل = هذا، فاعل محلاً مرفوع «به خاطر آنکه هذا فاعل و فاعل

همیشه مرفوع است.»

رایث هذا الرجل = هذا، مفعول محلاً منصوب «به خاطر آنکه هذا مفعول و مفعول

همیشه منصوب است.»

اسم های اشاره و موصول مثنی اعرابشان فرعی است و معرب محسوب می شوند.

جاء هذان

فاعل مرفوع به اعراب فرعی

* جمله ها: در صورتی که جمله ها نقشی بگیرند اعرابشان محلی است:

قال المؤمن المعلم فی الصف

مفعول، جمله اسمیه، محلاً منصوب

المؤمن یذهب الی المسجد

خبر جمله فعلیه، محلاً مرفوع

* شبه جمله: اگر جار و مجرور یا ظرف ها نقشی بگیرند اعرابشان محلی است.

عندی مال

خبر مقدم شبه جمله (ظروف)، محلاً مرفوع

النظافة من الایمان

خبر شبه جمله، (جار و مجرور) محلاً مرفوع

اعراب فرعی و نیایی: به جای حرکت های اصلی بالا علائم و نشانه های دیگر

قرار می گیرد.

۱- جمع مؤنث سالم: در حالت نصبی به جای فتحه، کسره می گیرد و در حالت

رفعی و جری اعرابشان اصلی است.

رایث الطالبات

رای: فعل ماضی

ث فاعل و محلاً مرفوع، ضمیر متصل رفعی

الطالبات مفعول و منصوب به اعراب فرعی / به جای فتحه، کسره گرفته است.

۲- اسم مثنی: در حالت های رفعی (ان - تان) می گیرد.

جاء التلمیذان (فاعل مرفوع به اعراب فرعی به جای «ان، تان» می گیرد.

رایث التلمیذین (مفعول منصوب به اعراب فرعی)

سلمت علی التلمیذین (جار و مجرور، مفعول به، اعراب فرعی به جای کسره از

«ین» استفاده می کنیم.

۳- جمع مذكر: در حالت رفعی (ون) می گیرد. (واو - علامت رفع)

* جاء المعلمون (فاعل مرفوع به اعراب فرعی) به جای «ون» می گیرد.

رایت المعلمین (مفعول منصوب به اعراب فرعی) به جای «ین» می گیرد.

هَبَ الرجلُ

هَبَ فعل مذكر الرجلُ فاعل مذكر

هَبَتِ المرأةُ

هَبَتِ فعل مؤنث المرأةُ فاعل مؤنث

اگر فاعل اسم ظاهر باشد فعل مفرد می آید چه فاعل مفرد باشد و چه جمع باشد.

يَكْفُحُ المؤمنُ

يَكْفُحُ المؤمنُ يَكْفُحُ المؤمنان

يَكْفُحُ المؤمنان

معلوم و مجهول:

فعلي که فاعلش مشخص باشد معلوم و فعلی که فاعل آن نامشخص است مجهول می باشد.

فعل مجهول از فعل متعدی ساخته می شود پس هرگز فعل های لازم مجهول نمی شوند.

طريقة مجهول کردن فعل معلوم:

(الف) در فعل مضارع: در ثلاثی مجرد و مزید ابتدا حرف اول یعنی حرف مضارعه را مرفوع می کنیم سپس (عين الفعل) را در واقع حرف یکی مانده به آخر را مفتوح می کنیم.

(ب) در فعل ماضی: عين الفعل (یکی مانده به آخر) را کسره داده و تمام حروف متحرک آن را (به جز حرف ساکن دار را) ضمه می دهیم.

* هرگاه ماضی بر وزن فاعلی باشد مجهول آن بر وزن فُعِلَ می آید.

طريقة مجهول کردن جمله:

ضَبَّ عَلِيٌّ زَيْدًا

ضَبَّ: فعل ماضی عَلِيٌّ فاعل و مرفوع زَيْدًا مفعول و منصوب
۱- ابتدا فاعل را حذف می کنیم، مفعول را به جای فاعل با نام جدید «نائب فاعل» قرار می دهیم.

۲- فعل را به روش بالا مجهول می کنیم.

۳- چون مفعول به جای فاعل آمده است باید حرکت حرف آخرش مطابق باشد.

۴- در صورتی که نائب فاعل مؤنث و فعل مذکر باشد برای مطابقت فعل و نائب فاعل «فعل» را به صیغه ۴ می بریم.

۱- ضَبَّ عَلِيٌّ فَاطِمَةَ

۲- ضَبَّ فَاطِمَةَ

۳- ضَبَّ فَاطِمَةَ

۴- ضَبَّ فَاطِمَةَ

فعل ماضی اجوف اگر مجهول شود بر وزن «فُعِلَ» می آید. مانند: قَلَّ - قَلَّ، دَاسَ - دَاسَ

فعل مضارع اجوف اگر مجهول شود بر وزن «يُقَالُ» می آید. مانند: قُلَّ - قُلَّ، يَمَّالُهْ - يَمَّالُهْ

يَبِيعُ - يَبِيعُ

جمله اسمیه:

مبتدا + خبر

المؤمنُ مجتهدٌ

مبتدا: اسم (ضمیر) مرفوعی که در ابتدای جمله بیاید و در آخر «...»
ان، ون، واو» بگیرد.

خبر: کلمه یا کلماتی که معنای مبتدا را کامل می کند.

* گاهی میان مبتدا و خبر، صفت و یا مضاف الیه یا جار و مجرور و... قرار می گیرد.

المعلمُ في الصف قائمٌ

المعلمُ مبتدا في الصف: جار و مجرور قائمٌ خبر

انواع خبر:

مفرد: یک اسم مفرد یا مثنی یا جمع است:

هم مجتهدون

خبر مفرد

جمله فعلیه: مبتدا + فعل

الكلامُ في الكلام

خبر جمله فعلیه محلاً مرفوع

جمله اسمیه: مبتدا + جمله اسمیه (مبتدا + خبر)

التلميذُ اخلاقه ممتازٌ

مبتدا مبتدا و خبر، خبر جمله اسمیه محلاً مرفوع

الدنيا وراءك

ظرف، خبر شبه جمله محلاً مرفوع

شبه جمله: مبتدا + جار و مجرور یا ظرف

الحمد لله جار و مجرور، خبر شبه جمله محلاً مرفوع

* اگر خبر مفرد نباشد محلاً مرفوع است.

* ظرف ها عبارتند از: با / عند نزد / قبل پیش / بعد پس / فوق بالا / تحت زیر / خلف وراء / پشت / امام: مقابل.

* اگر خبر شبه جمله با اسم استفهام باشد بر مبتدای خود مقدم است.

مَنْ مَتَى

مَنْ خبر مقدم مَتَى مبتدای مؤخر

عندى مَالٌ

عندى: خبر مقدم مَالٌ مبتدای مؤخر

مطابقت مبتدا و خبر:

هرگاه خبر مشتق باشد با مبتدای خود از نظر جنس و عدد مطابقت می کند.

التلميذُ مُجْتَهِدٌ - التلميذُ مفرد مذكر / مُجْتَهِدٌ مفرد مذكر

التلميذان مجتهدان - التلميذان مثنی مذكر / مجتهدان مثنی مذكر

نواسخ (افعال ناقصه - حروف مشبهه بالفعل - لاى نفي جنس)

نواسخ: عواملی هستند که اول جملات اسمیه می آیند و حرکت خبر را تغییر می دهند و در واقع حکم قبلی آن را منسوخ (باطل) می کنند. به همین دلیل به آنها نواسخ می گویند.

(الف) حروف مشبهه بالفعل: (كَيْ - لَيْ - كَأَنَّ - لَعَلَّ - لَكِنْ - لَيْتَ)

این حروف در اول جملات اسمیه آمده و مبتدا را منصوب کرده اما با حرکت خبر کاری ندارد.

اللَّهُ عَالِمٌ لِّ اللَّهِ عَالِمٌ

اسم كَيْ خبر كَيْ

المعلمون مجدون فی اعمالهم
اسم لای منصوب خبر لای مرفوع

* مفهوم حروف مشبیه بالفعل (لای و لای همانا بدرسستی که « گویا »، « شاید »، « لیکن »، « اما »، « لیت » ای کاش »

* تمامی نکاتی که درباره خبر و انواع خبر و درباره مبتدا گفته ایم در این جا نیز به طور کامل برای اسم حروف مشبیه بالفعل و خبر آنها صدق می کند. یعنی ممکن است که خبر حروف مشبیه بالفعل به صورت جمله اسمیه یا فعلیه یا مفرد و یا شبه جمله باشد و بحث داشتن خبر مقدم نیز برای حروف مطرح می باشد (مثل مبتدا و خبر مفعولی)

فی المدرسة معلماً

معلماً اسم مؤخر لای منصوب

لای صابر

ه: اسم لای مرفوع (به صورت مفرد)

صابر خبر لای مرفوع

* اگر جمله با ضمائر متصل مرفوع شروع شده باشد و بخواهیم حروف مشبیه بالفعل به اول آن جمله اضافه نماییم، ضمیر متصل مرفوع را به ضمیر متصل نصبی و جری در همان صیغه تبدیل می کنیم.

انا معلم: لای معلم هو تلمیذ: لای تلمیذ

* هرگاه حرف ما به حروف مشبیه بالفعل متصل شده باشد باعث می شود که اثر حروف مشبیه بالفعل خنثی شده بی تأثیر شوند به این حروف «مای کافه = بازدارنده» می گویند.

أما المؤمنون أخوة

المؤمنون: مبتدا و مرفوع أخوة: خبر مفرد و مرفوع

لای نفی جنس

حرفی است که بر سر جملات اسمیه آمده و مثل حروف مشبیه بالفعل عمل می کند یعنی مبتدا را منصوب ولی خبر را مرفوع نگه می دارد.

لا شی احسن من عفو عند القدرة

شی: اسم لای نفی جنس، مبنی بر فتح احسن: خبر لای نفی جنس و مرفوع
* اسم لای نفی جنس باید نکره باشد و غالباً مبنی بر فتحه () می باشد و محلاً منصوب است.

* خبر لای نفی جنس می تواند مفرد، جمله یا شبه جمله باشد.

لا بلیة اصعب

خبر از نوع مفرد و مرفوع

لا خیر فی ود

خبر از نوع شبه جمله محلاً مرفوع

لا شیء یفقد بالانسان

خبر از نوع جمله فعلیه محلاً مرفوع

* گاهی خبر لای نفی جنس در جمله حذف می شود که در این صورت از مفهوم جمله باید تشخیص داد.

در اصل

لا اله الا الله ← لا اله «موجود» لا الله

* در ترجمه لای نفی جنس جمله بین هیچ نیست می آید.

هیچ خدایی جزء خداوند یگانه نیست.

* اسم لای نفی جنس ال نمی گیرد.

مانند: لا الرجل فی البیت

* اسم لای نفی تنوین نمی گیرد.

مانند: لا الرجل فی البیت

* اسم لای نفی جنس جمع بسته نمی شود.

مانند: لا الرجال فی البیت

* اسم لای نفی جنس مثنی نمی شود.

مانند: لا الرجلین فی البیت

* اسم لای نفی جنس خبر مقدم نمی شود.

مانند: لا فی البیت زلی

افعال ناقصه

عبارتند از: کان (بود)، لیس (نیست)، صار (شد)، اصبح (صبح گردید)، مادام (وقتی که)، مازال (هنوز، همیشه)، و...

فعل های فوق به اول جملات اسمیه آمده و برعکس حروف مشبیه بالفعل عمل می کنند یعنی با اعراب مبتدا کاری نداشته اما خبر را منصوب می کنند.

الله عالم ← کان الله عالماً

کان: فعل ناقصه الله اسم کان و مرفوع عالماً خبر کان مفرد و منصوب

کان المعلم درسه مفید

کان: فعل ناقصه

المعلم اسم کان و مرفوع

درسه خبر کان به صورت جمله اسمیه محلاً منصوب

كانت المعلمة تدرس التلاميذ

كان: فعل ناقصه تدرس تلميذ مؤنث بودن است

المعلمة اسم کان و مرفوع

تدرس: خبر کان، جمله فعلیه محلاً منصوب

* اگر فعل ناقصه ای حذف شده باشد (مثل فعل های معمولی) ضمائر متصل مرفوع را که در آخر آنها افزوده می گردد به جای فاعل، اسم افعال ناقصه می گوئیم.

العلماء كانوا اخواناً لا یرار.

كان: فعل ناقصه واو: اسم کان اخوان خبر کان

منصوبات

مفعول مطلق: مصدر منصوب، از جنس فعل جمله است. مانند: جَلَسْتُ، جُلُوساً

انواع مفعول مطلق

مطلق تأکیدی: معمولاً آخر جمله می آید و صفت یا مضاف الیه ندارد.

لای الله القرآن تنزیلاً

فعل مصدر مطلق تأکیدی منصوب

مطلق نوعی: برای بیان نوع انجام شدن فعل می آید و همیشه بعد از آن صفت یا مضاف الیه می آید.

ضرباً شديداً

ضرباً: مفعول مطلق نوعی / شدیداً: صفت که به صورت قید معنا می شود.

* مفعول مطلق نوعی و تأکیدی همیشه مفرد به کار می روند و هیچگاه مثنی یا جمع به کار نمی روند و فقط مفعول مطلق عددی می تواند مثنی و جمع باشد.

مثلاً مبتدا، فاعل، مفعول به، مضاف الیه نباشد و یا پس از حرف جر واقع نشده باشد.

✱ اگر کلمه «کل و بعض» و یا «اسم اشاره» و یا «عدد» قبل از ظرف واقع شوند، جانشین مفعول فیه محسوب می‌شوند.

حال:

اسمی است که حالت فاعل یا مفعول را در جمله بیان می‌کند.

✱ حال ممکن است مفرد یا جمع باشد.

ویژگی ذوالحال «صاحب دل»: یک اسم معرفه که معمولاً فاعل یا مفعول به است.

ویژگی حال مفرد: اسمی است منصوب و اصولاً مشتق و نکره که در جنس و تعداد با ذوالحال مطابقت می‌کند.

ویژگی جمله حالیه: اگر حال به صورت جمله فعلیه باشد معمولاً بلافاصله بعد از یک اسم معرفه می‌آید و اگر جمله اسمیه باشد بعد از «واو حالیه» به معنی در حالی که قرار می‌گیرد، اگر قبل از فعل «قد» ما، لم و لما آمده باشد حال جمله فعلیه نیز پس از «واو» قرار می‌گیرد.

– حال در جواب «کیف – چگونه» می‌آید.

تبدیل «جمله حالیه» به حال مفرد:

واو حالیه و ضمیر منفصل پس از آن (مبتدا) را حذف کرده و خبر را از حالت مرفوع و منصوب تبدیل می‌کنیم و اگر خبر جمله فعلیه باشد از آن اسم مشتق مناسب (اسم فاعل و ... می‌سازیم و سپس آن را منصوب می‌کنیم توجه شود که حال مفرد به دست آمده در جنس و تعداد با ذوالحال مطابقت کند.

تبدیل جمله حالیه به حال مفرد:

واو حالیه و ضمیر منفصل پس از آن «مبتدا» را حذف کرده و خبر را از حالت مرفوع به منصوب تبدیل می‌کنیم. توجه شود که حال مفرد به دست آمده در جنس و تعداد با ذوالحال مطابقت کند.

جاء التلميذ و هو مسرور ← جاء التلميذ مسروراً

رأى الناس القصد و هم يتعجبون ← رأى الناس القصر متعجبين.

تمییز:

اسمی جامد، منصوب و نکره است، که از اسم، قبل خود رفع ابهام می‌کند تمییز معمولاً پس از موارد زیر قرار می‌گیرد:

– اسم تفضیل «وزن افعّل» هو اَكْثَمْنِي سناً: او از نظر سنی از من بزرگ‌تر است. عدد، وزن، مساحت و مقدار اِشْتَرَيْتُ ثَمّاً بَصَلاً: یک من پیاز خریدم.

– کم به معنی خیر تا؟

تمییز، در اصل می‌تواند مبتدا، فاعل یا مفعول به باشد.

– در جمله اسمیه، اصل تمییز مبتدا بوده است، در جمله‌ی فعلیه اگر کلمه‌ی پیش از تمییز مرفوع باشد تمییز در اصل مفعول به می‌باشد و اگر پیش از تمییز مفعول فیه و یا کلمه مجروری واقع باشد به کلمه‌ی پیش از آن توجه می‌کنیم.

– **تبدیل فاعل، مفعول یا مبتدا به تمییز:** کلمه‌ی مورد نظر را به صورت منصوب و نکره به آخر جمله منتقل کرده و اعراب آن را به مضاف الیه آن کلمه در جمله‌ی اصلی می‌دهیم.

✱ تفاوت تمییز با حال: حال اصولاً مشتق است در حالی که تمییز جامد است.

✱ حال معنی «در حالی که ...» را می‌رساند در صورتی که تمییز معنی «از نظر – از جهت» را می‌رساند.

✱ گاهی در آغاز و یا آخر جملات کلمات می‌آیند که فعلشان در جمله ذکر نمی‌شود و این گونه فعل‌ها منصوبند و برای تأکید آورده می‌شوند و از نوع مفعول مطلق تأکیدی به حساب می‌آیند.

شکراً، عفواً، حمداً، صبراً، حقاً، مهلاً، اهلاً و سهلاً، جداً، ايضاً، حتماً، سمعاً طاعة، سبحان الله

✱ شکراً، عفواً، حمداً، صبراً تنها در صورتی که در اول جمله بیایند و یا بعد از منادا مفعول مطلق هستند و اگر قبل از آنها فعلی بیاید، دیگر مفعول مطلق نیستند و ممکن است نقش‌های مفعول به یا مفعول له «خصوصاً شکراً» را داشته باشند:

طلبْتُ عَفْوَاًنَ الْحَاكِمِ یا اخي عَفْوَاً

مفعول مفعول

مفعول مطلق عددی: به همراه «ة» یا به شکل مثنی و جمع مؤنث سالم «اتین، ات» ذکر می‌شود.

(۲) مفعول له: مصدر منصوبی است که علت فعل را بیان می‌کند «ویژه علوم انسانی»

– بعد از فعل جمله قرار می‌گیرد.

– در جواب لَمْ «لماذا» می‌آید.

– از مصدر قلبی است «بنابراین افعالی که به وسیله اعضاء بدن انجام شوند مثل: رفتن، نشستن، خوردن و ... مفعول به واقع نمی‌شوند»

– معمولاً پس از جار و مجرور می‌آید.

✱ ✱ ✱ خشوعاً، تكبراً، غروراً، تفاخراً، حیاء، تطهیراً، حُلّاً ریاء، رهبةً، عزّاً، ثغاً، كراهةً و ...

مفعول فیه یا ظرف

۱- ظرف زمان ۲- ظرف مکان

معروف‌ترین ظرف‌های زمان:

قبل: قبل	أَسْنِ دِیروز	فوراً: فوراً
عند: هنگام	لِذَا: هرگاه	یوماً روزی
لما: (روی فعل ماضی) هنگامی که		متی: چه موقع
عشاءً هنگام شام	نَهَاراً هنگام روز	ساعةً: ساعت
سيفاً: هنگام تابستان	سَنَةً: سال	شهرّاً: ماه
غداً: فردا	حین: هنگامی که	اسبوعاً: هفته
الان: الان	شَتَاءً هنگام زمستان	اليوم: امروز
صباحاً: هنگام صبح	عاماً: سال	مساءً: عصر
خريفاً: هنگام پائیز	ليلاً: هنگام شب	

مشهورترین ظرف‌های مکان:

فوق: بالا	تحت: زیر	امام: مقابل
جَنْبَ: پهلو	خلف: پشت	وراء: پشت سر
این: کجا	حيث: جایی که	عند: نزد
لدى: نزد	هنا: اینجا	هناك: آنجا
بین: میان	یَمین: سمت راست	یساراً: سمت چپ
خلال: از میان	حول: دور	شرقاً: سمت شرق
غرباً: سمت غرب	شمالاً: سمت شمال	جنوباً: سمت جنوب

✱ ظرف‌های زمان و مکان، مفعول فیه هستند مشروط به این که در برگزیده معنای «فی» باشند و نقش دیگری در جمله نداشته باشند.

تفاوت تمییز با مفعول له: مفعول له معنی «به خاطر ...» می دهد ولی تمییز معنی «از نظر ...» می دهد.

* اگر مفعول له را حذف کنیم، باز هم معنی جمله کامل است ولی اگر تمییز را حذف کنیم معنی جمله ابهام دارد.

منادا

اسمی که بعد از یکی از حروف ندا قرار می گیرد و مورد خطاب ما می باشد منادا نام دارد.

حرف ندا: یا - ایا - اُ

انواع منادا:

- ۱- منادای مضاف: معرب و منصوب است مانند یا رُوحَ اللَّهِ - یا رَبَّنَا
- ۲- منادای علم: که مبنی بر ضم است و محلاً منصوب است مانند: یا علی - یا قدس
- ۳- منادای نکره مقصوده: که مبنی بر ضمه است و محلاً منصوب است مانند: یا تلمیذ

۱- منادای مضاف: هرگاه بعد از حرف ندا، مضاف و مضاف الیه داشته باشیم نقش اسم اول منادا «از نوع مضاف» می باشد و منصوب است.

- یا تلمیذ المدرسه - یا مدینه الاخران - یا صدیقنا
- یا معلمی المدرسه «اسم مثنی و جمع در حالت مضاف (نون) خود را از دست می دهد»

- یا ابانا - یا معلمات المدرسه - یا صدیقی
۲- منادای علم: اگر بعد حرف ندا اسم علم «اسم شخص - شهر - کشور - الله» بسبب نوع منادا علم خواهد بود و حتماً باید با حرکت ضمه نوشته شود و محلاً منصوب خواهد بود.

(به طور کلی اگر اسم علم معربی در جایگاه منادا قرار گیرد تبدیل به کلمه مبنی «مبنی بر ضمه» می شود.

مانند: یا فاطمه - یا قدس - یا حمید
هرگاه منادا دارای «ال» باشد در صورت مذکر بودن «أَها» و در صورت مؤنث بودن «أَیها» آورده می شود.

مانند: یا أَها التلمیذ - یا أَیها التلمیذة
۳- هرگاه اسم نکره ای مورد ندا قرار گیرد که مقصود شخصی معینی باشد، منادای نکره مقصوده داریم.

* یا أَها المعلم
یا: حرف ندا ائ منادای علم، مبنی بر ضم ها: تنبیه المعلم چون مشتق است صفت تابع
* تذکر: اگر اسمی دو حرف ندا دارد و جامد باشد عطف بیان است.

یا أَها الرجل

۱- در جملات بالا (ائ و اُها) منادا «نکره مقصوده» محسوب می شوند و مبنی بر ضمه هستند.

۲- ها حرف تنبیه است و هیچ نقشی ندارد.
۳- اسم بعد از «أَها» و «أَیها» اگر جامد باشد عطف بیان است و اگر مشتق باشد صفت است و در هر دو صورت به تبعیت از منادا «ائ و اُها» مرفوع باشد.
* کلمه الله اگر چه دارای «ال» است، اما در حالت ندا نیازی به کلمه «أَها» ندارد و به صورت یا الله به کار می رود و گاهی به جای حرف ندا در آخر کلمه «میم مشدده» می آید. یا الله = اَللَّهُ

* اگر منادا مضاف به «ی» متکلم باشد، می توان «ی» را حذف کرد و به جای آن کسر - در انتهای مضاف گذاشت.

مثال: یا قومی = یا قوم

* اگر بعد از حرف ندا اسمی را با حرکت کسره ببینیم احتمالاً منادای مضاف به «ی» متکلم بوده است.

یا صدیق یا صدیقی یا اب یا ابی

استثنا:

خارج کردن حکمی است از حکم کلی.

استثنا دارای ۳ رکن است:

۱- ادات استثناء

قبل: لاء که همان حکم کلی است - نقش اصلی جمله را به دوش می کشد - مستثنی منه نام دارد.

بعد الا: حکم خارج شده است - و دو نوع اعراب می پذیرد.

الف) اگر تمام ارکان جمله وجود داشته باشد بعد الا فقط منصوب () است مانند:

خرج التلاميذ لا علیاً

مستثنی منه (فاعل) مستثنی و منصوب

ب) اگر قبل الا منفی باشد - مطابق کلمه حذف شده بعد الا را حرکت می دهیم، مانند: ما جاء الا ابوک

مستثنی مرفوع (زیرا قبل از الا فاعل حذف شده است)

* تذکر: چنین حالتی که قبل الا محذوف باشد (مستثنی منه محذوف) استثناء و مرفوع نام دارد.

عدد و معدود

در عربی عدد و معدود شامل ۱ تا ۱۰ است که خود دو حکم دارند:

الف) حکم ۱ و ۲: این اعداد ۱ و ۲ بعد از معدود می آیند - با معدود خود از نظر جنس و حرکت مطابقت می کنند. مانند:

رجل واحد (یک مرد) امرأة واحدة (یک زن)

رجالان اثنان (دو مرد) امرأتان اثنتان (دو زن)

ب) حکم ۳ تا ۱۰: این اعداد اولاً قبل از معدود می آیند - با معدود خود از نظر جنس مخالفت دارند و معدودشان جمع و مجرور می آید. مانند:

ثلاثة (سه کتاب) چون کتاب مذکر است عدد مخالفت جنس کرده است.

خمس معلمات (۵ معلم خانم) چون معلم مؤنث است عدد مخالفت جنس کرده است.
* تذکر: باید یادآور شد که گاهی اوقات جمع بعضی کلمات غیر منصرف هستند

پس هرگز نمی توان به آنها مجرور داد زیرا باید منصوب شوند. مانند:

اربعة مساجد (غلط است) ← اربعة مساجد

جزوه های بیشتر (کلیک کنید) :

گام به گام رایگان نهم || نمونه سوال نهم || جزوه آموزشی نهم

جهت دانلود جدید ترین مطالب بر روی پایه خود روی لینک های زیر کلیک کنید.

ابتدایی

اول ✓ دوم ✓ سوم ✓ چهارم ✓ پنجم ✓ ششم ✓

متوسطه اول

هفتم ✓ هشتم ✓ نهم ✓

متوسطه دوم

دهم ✓ یازدهم ✓ دوازدهم ✓